

ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ

УДК 32.303.442.3

Рубанов В.В.

Харківський національний
університет імені В.Н.Каразіна

ВИТОКИ ХАРКІВСЬКОЇ ШКОЛИ ПОЛІТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОЇ АНАЛІТИКИ

На прикладі аналізу наукових праць та теоретико-прикладних проектів учених Харківського університету здійснена одна з перших спроб наукової оцінки рівня розвитку вітчизняної школи політичного аналізу XIX ст. Доведено, що в питаннях наукового дослідження політики вона повністю відповідала найкращим його загальноєвропейським зразкам того часу, а, дякуючи професійним зусиллям харківських учених, успішно розвивалась на національному рівні і, тим самим, позитивно впливала на світовий процес формування теорії та методології політичної аналітики в цілому.

***Ключові слова:** Харківський університет, політичні арифметики, українська школа політичного аналізу, теорія та методологія політичної аналітики.*

Рубанов В.В.

ИСТОКИ ХАРЬКОВСКОЙ ШКОЛЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ТЕОРИИ И МЕТОДОЛОГИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ АНАЛИТИКИ

На примере анализа научных работ и теоретико-прикладных проектов ученых Харьковского университета осуществлена одна из первых попыток научной оценки уровня развития отечественной школы политического анализа XIX ст. Доказано, что в вопросах научного исследования политики она полностью соответствовала самым лучшим общеевропейским образцам того времени, а, благодаря профессиональным усилиям харьковских ученых, успешно развивалась на национальном уровне и, тем самым, позитивно влияла на мировой процесс формирования теории и методологии политической аналітики в целом.

***Ключевые слова:** Харьковский университет, политические арифметики, украинская школа политического анализа, теория и методология политической аналітики.*

Rubanov V.

THE ORIGINS OF THE KHARKIV SCHOOL OF POLITICAL ANALYSIS AND ITS INFLUENCE ON THE FORMATION OF THE THEORY AND METHODOLOGY OF POLITICAL ANALYTICS

Based on critical reviews of scholarly works as well as theoretical and applied projects of the Kharkiv University professors, the article constitutes one of the first attempts at academic estimation of Ukrainian school of political analysis and its development back in the 19th century. The author maintains that the school, as far as academic research of politics concerns, was not inferior to the highest contemporary European standards, and was successfully developing on the national level through the efforts of scholars of Kharkiv. Thus it had clear positive impact on the global process of framing up the theory and methodology of political analytics in general.

***Keywords:** the Kharkiv University, political arithmetic, Ukrainian school of political analysis, theory and methodology of political analytics.*

Прийнято вважати, і це вже стало аксіомою, а тому увійшло у відповідні навчальні посібники з політичних наук, що першочергову роль у становленні політичної аналітики як суспільно-політичного явища і наукового поняття відіграли представники не вітчизняної, а виключно західної наукової еліти XIX ст. [1, с. 36; 2, с. 52].

Однак, як буде доведено нами у цій роботі, подібні твердження є не зовсім вірними, оскільки вже на початку XIX ст. у Харківському університеті, а також, як і в західних вищих навчальних закладах того часу, поруч з іншими структурними підрозділами, реально функціонував і спеціалізований етико-політичний факультет. Завдяки цьому саме тут були підготовлені і оприлюднені одні з перших у світі професійних праць з політичних наук, які не лише заклали основи харківської школи політичного аналізу, але й суттєво вплинули як на процес диференціації, так і інтеграції політичних наук, а отже, й формування політичної аналітики як цілісної системи політико-управлінського наукового знання.

Мета статті якраз і полягає в тому, щоб на прикладі конкретного аналізу документів того часу, наукових і навчальних політологічних праць і відповідних теоретико-прикладних проектів учених Харківського університету аргументовано довести ту позитивну роль, яку вони реально відіграли не тільки в становленні й розвитку харківської школи політичного аналізу, але й в формуванні теорії та методології політичної аналітики взагалі.

Пристаючи до реалізації поставленої мети дослідження, зразу ж відзначимо, що Україна ніколи не була винятком в європейському цивілізаційному просторі стосовно закономірних процесів генезису та еволюції політичної науки. Вже з моменту виникнення на її території перших державних утворень і протягом історичного періоду, що розглядається, вітчизняна політична думка розвивалася в загальному руслі світової наукової традиції [див.: 3, с. 31]. Відповідно, як в Україні, так і інших країнах світу, простежується чітка закономірність взаємозв'язку та взаємозумовленості процесів генезису й еволюції не тільки політології, але й основних структурних елементів політичної аналітики як суспільно-політичного явища і наукового поняття: виникнення політичного аналізу зумовило формування політичного прогнозу, що, у свою чергу, дало потужний поштовх активному процесу формування політичного

консультування і теорії прийняття політичних рішень, професійні основи яких було закладено вже в античності. Саме в ті часи в політичній аналітиці було вперше запроваджено порівняльний аналіз та ідеальне моделювання; логічні прийоми (методи) власне аналітики та герменевтики; започатковано основи порівняльної політології; сформовано першу універсальну технологію політичного аналізу, яка дає змогу спостерігати динаміку державного будівництва та здійснювати прогнози щодо його результатів [4, с. 56].

Безумовно, питання політичного аналізу і прогнозування, політичного консультування та прийняття політичних рішень досить плідно досліджували мислителі Відродження (Н. Макіавеллі, Ж. Боден й ін.) та доби Просвітництва (Т. Гобс, Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо й ін.), але саме «антична політична думка, за оцінками сучасних дослідників цих питань, є компендіумом політичних ідей і теорій, від яких відштовхувались теоретики всіх подальших епох» [5, с. 35].

Разом із тим, згадуючи значний внесок античних мислителів у розвиток політичної аналітики, не слід недооцінювати (що, на жаль, можна побачити у працях із політичних наук, а надто вітчизняних) і той безпосередній вплив, який мали на її становлення в XVII столітті англійські, а на початку XIX століття українські «Політичні арифметики». Насамперед йдеться про однойменні праці англійських дослідників Джона Граунта (1620-1674) і Вільяма Петі (1623-1687) [див.: 6, с. 188-189; 7, с. 260-268], а також їхніх послідовників в Україні, зокрема, Йосипа Матвійовича Ланга – екстраординарного професора Імператорського Харківського університету [8, с. 733], які в період їхньої активної професійної діяльності створили самостійний науковий напрям у передісторії емпіричного соціально-політичного пізнання. «Імовірнісні та статистичні докази, писав з цього приводу британський історик науки Роджер Сміт, стали технічними засобами, за допомогою яких дослідники виявили порядок – і, отже, зробили можливою науку – у сфері політико-економічній і соціальній» [6, с. 187].

Якщо говорити про український контекст цього процесу, то він найбільш рельєфно проявився саме на прикладі активної професійної діяльності вже згаданого нами Й. Ланга, який у своїх наукових та навчальних працях того часу широко користувався як алгебраїчними, так і арифметичними формулами для вивчення та

тлумачення проблем соціально-політичного життя. В зв'язку з цим сучасні науковці справедливо вважають професора Й. Ланга не тільки видатним економістом того часу, але й фундатором математичної школи в дослідженні соціально-політичних процесів [9, с. 28]. Красномовним тому підтвердженням є те, що у період активної професійної діяльності в Харківському університеті Й. Ланг у 1807 і 1811 рр., відповідно, видав два окремі твори: 1) з основ політичної економії (Ueber den obersten Grundsatz der politischen Oeconomie, von Ioseph Lang. – Riga, 1807) и 2) з основ політичних арифметик (Grundlinien der Politischen Arithmetik. – Charkow. Universitats – Buchdruckerei, 1811). Це було спричинено тим, що політичну економію він розглядав як суто теоретичну науку, прикладною частиною якої є наука про державне господарство (Statwirthschaft). На його особисте переконання, між цими науками існує таке ж співвідношення, як між чистою і прикладною математикою. Саме тому «Політичні арифметики», вважав Й. Ланг, є складовою частиною політичної економії, завдання яких – вивчення специфіки таких явищ господарського обігу як, наприклад, кількість вироблених продуктів, ціни та вартість виробництва, співвідношення між чистим і валовим доходом, тобто ті, які мають *кількісний* вимір [8, с. 271-272].

Отже, роль і значимість політичних арифметик у формуванні теорії та методології політичної аналітики полягає, на наш погляд, перш за все в тому, що лише фактом свого виникнення вони вже означили формування іншого, порівняно з «державознавством», самостійного спеціалізованого напрямку соціально-політичного пізнання. Якщо наукова мета державознавців обмежувалась простим описом фактів (особистих спостережень, офіційних документів і поодиноких числових даних), то політичні арифметики, починаючи від найпершого його представника Джона Граунта, мали на меті спостерігати в соціальних фактах порядок, послідовність із подальшою перспективою передбачення подій, які ще не відбулись і не були досліджені. Тобто саме так, як це відбувається і в сучасному науковому політичному моніторингу, який здійснюється сьогодні з метою забезпечення, з одного боку, перевірки методологічної надійності інструментів політичного аналізу, а з іншого – інформаційно-аналітичної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування в реалізації вже

прийнятих та підготовці нових легітимних політичних рішень.

Таким чином, емпірики обох напрямів не лише досягали у своїх дослідженнях об'єктивних і достовірних результатів праці, насамперед, за допомогою методу неупередженого спостереження природного руху, життєдіяльності суспільства, але й формували та апробували необхідний для цього методологічний інструментарій. Тим самим готувалась основа для якісно нового – кількісного етапу в розвитку емпіричного знання про суспільні явища. Проте лише від початку доби Просвітництва та індустріальної революції в Європі з кінця XVIII ст. продукування політично значущого знання як наукової основи прийняття політичних рішень набуває характеру самостійного виду діяльності. Виклики доби, пов'язані з індустріалізацією, урбанізацією, масовими міграціями населення тощо, вимагали точніших, ніж раніше, соціально-політичних, управлінських рішень, заснованих на правдивій економічній і соціальній інформації, що, в свою чергу, дало потужний поштовх розвитку емпіричних і статистичних методів аналізу політики. Відповідно, думка про те, що традиційна політична аргументація повинна підкріплюватися емпіричними даними, стала домінуючою [10, с. 159; 11, с. 231]. До того ж, не тільки серед американських і західноєвропейських дослідників, але і й серед вітчизняних учених, на що ми звертаємо особливу увагу, оскільки, на наш погляд, саме їхні праці дещо по-іншому, ніж прийнято було досі вважати, дають змогу побачити й адекватно оцінити не тільки український і загальноєвропейський, але й світовий процес становлення та розвитку політичної аналітики в зазначений період часу. Ідеться про той безпосередній і, на жаль, забутий і малодосліджений теоретико-прикладний внесок у її формування та розвиток, який зробили українські науковці. Яскравий тому приклад – теоретико-методологічна розробка професора політичної економії і дипломатії Імператорського Харківського університету, а разом із тим і його колишнього випускника Тихона Федоровича Степанова (1795–1847) «Мова про сутність, важливість і призначення політичних наук», оприлюднена ним у 1833 р. на щорічних урочистих зборах колективу викладачів університету. Виступаючи перед колегами, вчений, по-перше, зазначив, що «одна тільки взаємна згода теоретиків і емпіриків може сприяти швидкому й правильному розвитку науки, у той

же час може оберігати долю людей і народів від несприятливих, раптових змін» [12, с. 31]. По-друге, що не менш важливо, вказував на ту обставину, що «нині в освічених державах звернено найбільшу увагу на статистику, науку, що містить у собі дорожочинні факти політичного життя держав» [12, с.33]. «Уже в новітні часи дослідження про народонаселення, – говорив він, – вона проникла у сферу політичної економії» [12, с. 37]. Учений зауважує, що сам Адам Сміт мало говорить про це у своєму творі, хоча цей предмет, на думку Т. Степанова, належить також до сфери іншої важливої науки – «це є, у вузькому сенсі розуміння, політика!» [12, с. 37].

Більше того, у своїй знаменній для того часу промові, яка не втратила своєї актуальності й сьогодні, вчений звертав особливу увагу слухачів на те, що «стародавні народи взагалі обмежувалися слабкими, недостатніми поняттями про науки політичні. Греки й римляни мали багатьох учених мужів, які прославилися в різних галузях наук; але ці вчені ледь осягали життя політичних суспільств» [12, с.22]. «Тут вважаю за потрібне додати, – вказував Т. Степанов, – що оскільки суспільства мають подвійне життя, то й закони для них підлягають дослідженню двох наук: це політична економія і політика. Перша відкриває закони життя фізичної держав, тобто закони багатства, а друга показує закони їх морального життя, чи освіченості взагалі» [12, с. 23].

Разом із тим учений відзначає й те загальне, що об'єднує аналізовані ним дисципліни: «Справа політичної економії, так само як і політики, полягає в тому, щоб розгадати основні стихії двоїстого народного життя й відкрити спільні для них закони. Однак ці дві науки мають між собою найтісніший зв'язок і мають одна на одну корисний або шкідливий вплив. З цієї ж причини в політичній економії іноді торкаються предметів політики, а в політиці згадують про предмети, що становлять власне сферу політичної економії» [12, с. 39].

Учені, відзначає Т. Степанов, «усе частіше змішували цю науку з політичною економією, стверджуючи, що остання має своєю метою розкривати закони всього політичного організму, але таке поняття надзвичайно плутане. Оскільки ми вище показали, що як життя приватних людей фізичне і моральне, кожне, має свої особливі закони, які викладають особливі науки, так і для двоякого життя політичного організму,

яке є нічим іншим, як сукупним життям нерозділених, повинні бути два роди окремих законів і, отже, дві науки. Порівнюючи їх між собою, не можна не помітити, що друга наука, тобто політика, важча і важливіша за політичну економію» [12, с. 37].

Цю думку підтримав і розвинув у своїх працях «Погляд на історію політичних наук в Європі» (1859) і «Про сучасний стан політичних наук на заході Європи і в Росії» (1862) інший, не менш відомий на той період часу професор Імператорського Харківського університету Дмитро Іванович Каченовський (1827–1872) – провісник позитивного напрямку в методології наукового пізнання політичних явищ і процесів [13, с. 46]. Будучи активним прихильником цього напрямку в науковому пізнанні, він звертав особливу увагу дослідників на той факт, що нова позитивна філософія «вийшла безпосередньо з вимог життя, була підготовлена попередніми подіями і була природним, необхідним знаряддям суспільного прогресу» [14, с. 104]. Саме тому за кожної нагоди, у всіх своїх працях того часу Д. Каченовський не переставав повторювати, що «всяка наука повинна мати об'єктивний зміст, тобто розглядати явища, які відбуваються в царині дійсного світу» [15, с. 51], що кожна наука повинна розвиватися «у міру накопичення матеріалів і засобів або способів до їх розробки» [15, с.42], що «ніщо так не рухає її вперед, як свобода розуму і неупередженість в судженнях» [16, с. 57].

На думку вченого, цим вимогам обов'язково повинні відповідати також і політичні науки, які «охоплюють не всі людські дії, а тільки ті, що мають вплив на публічні інтереси» [16, с.40]. «Після цього, – зазначає Д. Каченовський, – легко погодитися з тим, що державний устрій і управління слугують головним предметом політичних наук, що вони розглядають всі акти поставлених у суспільстві влад, законотворчі, виконавчі та судові» [16, с.41]. Відповідно, «політичні науки, за їхнім призначенням, природою предмету не можуть бути чисто описовими науками, як зоологія, або ботаніка» [16, с.55]. «Вони повинні пояснювати нам, – вважав Д. Каченовський, – як реалізується думка про народну єдність серед різноманітних інтересів і прагнень суспільства, і серед фізичних умов (земля, клімат та ін.) [16, с.121]. І в цьому плані саме «статистика є невичерпним джерелом живого досвіду; вона дає дорожочинний посібник для перевірки панівних понять і теорій, без неї важко досягти достовірних висновків щодо

успіху або невдачі нових законодавчих заходів і реформ. Спираючись на факти, здобуті історією і статистикою, можна вивчати політичний світ та окремі його частини до подробиць» [16, с. 49].

Таким чином, резюмує вчений, «політичні науки, не наближаючись до математики за точністю, заслуговують, принаймні, назви достовірних, керівницьких, практичних наук» [16, с.71].

Отже, для Д. Каченовського, «як і для Монтеск'є і, беручи ще вище, як для Макиавеллі та самого Аристотеля, політика, а не економіка, була головним фактором усього суспільного укладу і всіх змін, що відбуваються в ньому» [17 с. 29]. А тому, за оцінками його сучасників, Д. Каченовський уже в указаний період «сміливо вибивається на широкий шлях вивчення фактів, роздумів над ними, а не над утопіями державної романтики. Шлях указало природознавство» [13, с.47]. «Прочитайте уважно все ним написане, не виключаючи його курсів, – говорив у своїх спогадах про Д. Каченовського його учень Максим Ковалевський, – і ви обов'язково винесете те враження, що всякому твердженню у Каченовського передусе найретельніший і, можливо, найповніший огляд добре обстежених фактів, на цих фактах він вибудовує свій подальший емпіричний висновок, з якого робляться потім часткові висновки; останні визнаються обґрунтованими лише в тому разі, коли назустріч їм ідуть факти дійсності або минулого; а що все це по суті, як не метод зворотної дедукції, тобто той, який, згідно з Міллем, один є запорукою науковості побудов у сфері суспільствознавства?» [17, с. 30].

Більше того, головне переконання Д. Каченовського полягало в тому, що внутрішньою причиною змін політичного життя є «властиве розумним істотам прагнення до прогресу» [14, с. 22]. Отже, «науки політичні тільки тоді відповідають своєму призначенню, коли вони відштовхуються від явищ дійсності життя, опрацьовують цей багатий і вічно мінливий матеріал, керуючись розумом і справедливістю, і вносять здобуті результати в життєву круговерть для керування та перевірки» [18, с. 9].

Як бачимо, серед учених того часу, в тому числі й вітчизняних, поступово стало складатися досить обґрунтоване переконання, що політичний феномен відрізняється від сфери соціального та економічного. А тому необхідно, а головне – реально можливо отримати за допомогою спеціальної науки – політичної, яка використовує

такі ж, як і природничі науки, статистичні та інші суворо формалізовані методи і процедури дослідження, саме наукові уявлення про політичні явища і процеси. З середини XIX століття поширенню і зміцненню цього переконання серед політичних дослідників сприяли активні творчі відрядження вітчизняних науковців за кордон з метою обміну досвідом щодо створення спеціалізованих кафедр і факультетів із підготовки фахівців у галузі політичних наук. Так, згаданий уже нами професор Д. Каченовський у своєму звіті про поїздку до західної Європи в 1858-1859 роках вказував: «Мета подорожі, здійсненої мною, з Найвеличнішого дозволу, в січні 1858 із самого початку була визначена твердо і ясно. Маючи на увазі потреби університетського викладання, я поставив для своєї поїздки два головні завдання. Перше з них полягало в тому, щоб ознайомитися із сучасним станом науки міжнародного права; друга в тому, щоб доповнити мої відомості в державних науках взагалі. До цих двох завдань швидко приєдналося третє. У березня 1858 р. Рада університету повідомила мені, що викладання державного права європейських країн буде передано мені після повернення з-за кордону. Щоб приготувати себе до виконання цього нового обов'язку, я повинен був розширити коло моїх занять, а саме: вивчати політичне життя, робити спостереження над установами принаймні передових народів Західного світу» [18, с.1-2]. «У Англії я стежив за політичною практикою; у Франції постійно відвідував засідання Академії моральних і політичних наук» [18, с. 23]. «З відкриттям публічних курсів у листопаді 1858 я почав щодня відвідувати лекції в Ecole de droie, у Сорбонні і в College de France. Крім юридичних лекцій, я вважав обов'язком слухати в Парижі філософію, історію, навіть літературу [18, с. 25].

«Політична освіта, – підкреслював Д. Каченовський, – мала і має ціну в моїх очах як приготування до громадської діяльності; ті народи, які використали її на користь свого державного побуту, я вважаю передовими. Ось причини, через які я вивчав більше Англію і Францію, ніж Німеччину» [18, с.42]. «Поїздка моя з Франції до Ірландії була, як я зауважив вище, наслідком запрошення товариства, заснованого в Англії для розвитку соціальної науки (National association for the promotion of social science). Ще в 1859 році воно обрало мене своїм членом-кореспондентом. У 1860 р. я надіслав із Харкова лист на ім'я секретаря товариства, в якому між

іншим доводив необхідність заснувати при ньому міжнародний департамент. Лист цей було прочитано на з'їзді в Глазго. Думка моя знайшла підтримку і співчуття між багатьма членами» [19, с. 10].

Отже, є всі підстави стверджувати, що вітчизняна політична аналітика активно розвивалася в цей період у загальному руслі світової наукової традиції, до того ж не тільки на теоретичному, але й практично-прикладному рівні. Підтвердженням тому, крім вже сказаного, є хоча б той незаперечний факт, що вже на початку XIX ст. в структурі Імператорського Харківського університету поряд із медично-хімічним та словесним функціонував і спеціалізований «етико-політичний факультет, який охоплював і юриспруденцію» [20, с. 78].

Варте уваги й те, що і в американських університетах і коледжах цього періоду, про що свідчать дослідження Девіда Річчі, політичні питання також обговорювалися в межах таких навчальних дисциплін, як «моральна філософія», а типовий професор коледжу мав академічний ступінь «моральної і ментальної філософії, політичної економії та політичної літератури» [21, р.58].

У контексті цього, вже в 1812 р. при Імператорському Харківському університеті було засновано спеціальне «Товариство наук», що ставило перед собою мету видавати праці його заслужених професорів [22, с. 19].

Того ж року в міністерство народної освіти було представлено проект заснування спеціалізованого «Статистичного комітету», членами якого були б професори етико-політичного факультету. На превеликий жаль, планований ученими університету комітет заснований не був, оскільки проти його створення активно виступив у міністерстві освіти академік Паррот, який вважав «небезпечним для університету заснування подібного комітету; що ця установа суперечить ідеї університету та обов'язкам професорів; професор повинен жити наукою, а не витрачати час на цю безплідну цифрову роботу, яку можна доручити кожній грамотній людині» [22, с. 19]. Таке ставлення до творчих ініціатив професорського корпусу в той період часу було, на превеликий жаль, звичним явищем, оскільки при імператорі Миколі I проти учених-вільнодумців урядом уживались спеціальні захисні заходи. А саме: з 2(14) квітня 1848 р. і до 1856 р. діяла подвійна державна цензура: крім офіційного цензурного відомства, було створено особливий комітет із 5 осіб, який

додатково контролював друковані праці, що видавалися на той період, в тому числі, і в університетах [23, с.162].

Тим не менш, незважаючи на вказані обставини, на переломі 30-40-х років у Харківському університеті цілком зникла тенденція енциклопедичності освіти, натомість панувала все більша спеціалізація, диференціація наук [23, с.169]. У 1835 році створюється окрема кафедра політичної економії, економіка починає вивчатися як самостійна наукова дисципліна. Значимість цієї події для подальшого розвитку процесу диференціації соціально-політичних наук і формування теоретико-методологічних засад політичної аналітики не можна недооцінити хоча б тому, що самостійне викладання економіки на той час було всього лише в чотирьох університетах світу – Колумбійському, Оксфордському, Паризькому та Неаполітанському [9, с. 17]. Все це наочно свідчило про те, що вже до середини 60-х рр. XIX ст. Харківський університет з підготовки науково-педагогічних кадрів впритул «наблизився до класичної західноєвропейської моделі, хоча так і не набув системи «свободи викладання і навчання» [23, с. 240].

Таким чином, підсумовуючи викладене, можна зробити такі узагальнюючі висновки.

Безапеляційні твердження деяких дослідників про те, що в XIX ст. першочергову роль у становленні політичної аналітики як суспільно-політичного явища і наукового поняття відіграли представники суто західної наукової еліти, – безпідставні. Безпідставні, хоча б тому, що саме в цей період часу в Україні вже реально функціонувала і харківська школа політичного аналізу, яка в питаннях наукового дослідження політики цілком відповідала найкращим його європейським та американським зразкам. А, дякуючи професійним зусиллям та активній громадянській позиції найбільш яскравих її представників – учених Харківського університету Й. Ланга, Т. Степанова і Д. Каченовського, – ця школа успішно розвивалась на національному рівні і тим самим забезпечувала її позитивний вплив на світовий процес формування теорії та методології політичної аналітики як такої. Переконливим тому підтвердженням є, поперше, той факт, що протягом XIX ст. українські вчені, як і закордонні їх колеги, були активними прихильниками ідей актуалізації розвитку політичного знання на основі політичного реалізму. Для них він означав, насамперед, відкритість політичної реальності та її принципову пізнаваність, що

не тільки сприяло диференціації та спеціалізації, але й інтеграції політичних наук, а відтак і формуванню політичної аналітики як суспільно-політичного явища та наукового поняття.

По-друге, спільне, що їх об'єднувало в цей період часу було те, що як перші, так і другі прагнули строго наукового визначення предметних меж політичних наук та їх інструментальних можливостей у теоретико-прикладному дослідженні публічної політики, що, в свою чергу, забезпечувало системний розвиток всіх структурних елементів політичної аналітики як відносно самостійних політико-управлінських наукових дисциплін.

І, по-третє, – всі вони пристрасно вірили в те, що саме природничо-наукова методологія якнайкраще підходить для аналізу соціально-політичного життя. А адекватне застосування цих методів і процедур може привести до формування таких наукових законів, які матимуть не тільки пояснювальну, але й прогностичну та практично-творчу політичну силу, здатну забезпечити науковий механізм підготовки та прийняття легітимних політичних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семке Н. М. Політологія. Модульний курс: навч. посібник / Н. М. Семке. – Х.: Торсінг плюс, 2009. – 384 с.
2. Туронок С. Г. Политический анализ: Курс лекций: Учеб. пособие. – М.: Дело, 2005. – 360 с.
3. Політична аналітика в державному управлінні: навч. посіб. / С.О. Телешун, Ю.Г. Кальниш, І. В. Рейтерович, О. Р. Титаренко. – К.: НАДУ, 2012. – 228 с.
4. Кальниш Ю. Г. Політична аналітика в державному управлінні: теоретико-методологічні засади: моногр. / Ю.Г.Кальниш. – К.: НАДУ, 2006. – 272 с.
5. Політологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / І. М. Коваль (керівник авт. колективу), Л. А. Ануфрієв, О. І. Брусилівська та ін. – Х.: Фоліо, 2012. – 414 с.
6. Смит Р. История гуманитарных наук / Роджер Смит; [пер. с англ.]; под. науч. ред. Д. М. Носова: Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – 2-е изд. – М.: Изд. дом ГУВШЭ, 2008. – 392 с.
7. История теоретической социологии. Предыстория социологии: учебное пособие для вузов. - Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Академический проект; Гаудеамус, 2010. – 274 с.
8. Багалеї Д. І. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Том 1-й (1802-1815г.) / Д. И. Багалеї. – Х., 1894-1898. – 1204 с.
9. Економічна наука в Харківському університеті: колективна монографія / кол. авт.; відп. ред. В. В. Глущенко. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 372 с.
10. Дегтярев А. А. Политический анализ как прикладная дисциплина: предметное поле и направления развития / А. А. Дегтярев // Полис. – 2004. – № 1. – С. 154-168.
11. Ващенко К. О. Историчний генезис прикладного політичного аналізу й прогнозу / К. О. Ващенко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України: зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип. 35. – С. 227-241.
12. Степанов Т. «Речь о сущности, важности и назначении политических наук, произнесенная в Торжественном Собрании Императорского Харьковского университета. э. о. профессором Политической экономии и Дипломатии Тихоном Степановым 30 августа 1833 года» / Т. Степанов. – Х.: Университетская типография, 1833. – 64 с.
13. Фатеев А. Идея личности в политико-философских сочинениях Д. И. Каченовского / А. Фатеев // Памяти Д. И. Каченовского. Торжественное заседание Юридического общества при Императорском Харьковском университете 22 ноября 1903 г. – Х.: Типо-Литография Н. В. Петрова. – 1905. – С. 43-54.
14. Каченовский Д. И. Взгляд на историю политических наук в Европе / Д. И. Каченовский. – М.: Тип. Каткова, 1859. – IV, 142 с.
15. Каченовский Д. И. Курс международного права проф. Д. Каченовского / Д. И. Каченовский. – Х.: Универс. тип. – ч. 1. - 1863. - 120 с.
16. Каченовский Д. И. О современном состоянии политических наук на Западе Европы и России. Речь, написанная для произношения в торжественном собрании Императорского Харьковского университета, 1862 года, ординарным профессором Д. Каченовским. – Х.: В университетской типографии. – 1862. – 172 с.
17. Ковалевский М. Характеристика Д. И. Каченовского в связи с личными о нем воспоминаниями / М. Ковалевский // Памяти Д. И. Каченовского. Торжественное заседание Юридического общества при Императорском Харьковском университете 22 ноября 1903 г. – Х.: Типо-Литография Н. В. Петрова. – 1905. – С. 23-42.
18. Каченовский Д. И. Отчет о путешествиях по Западной Европе профессора Д. Каченовского в 1858-59 годах / Д. И. Каченовский. – Х.: В университетской Типографии. – 1860. – 48 с.
19. Краткий отчет о занятиях профессора Императорского Харьковского университета Д. И. Каченовского за границу с июня по октябрь 1861 г. / Д. И. Каченовский. – Х.: В университетской Типографии. – 1862. – 12 с.
20. Соловьев И. М. Русские университеты в их Уставах и воспоминаниях современников / И. М. Соловьев. – Вып. 1. Университеты до эпохи шестидесятих годов. – С.-Петербург: Книгоиздательство «Энергия», 1913. - 208 с.
21. Ricci D.M. The Tragedy of Political Science / D.M. Ricci. – New Haven: Yale Univ. Press, 1984. – XIII, 395 p.
22. Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905). – Х.: Печатное Дело. – 1908. – 333 с.
23. Куліш С. М. Традиції та новачі у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів Харківського університету ХІХ – початку ХХ с.: монографія / С. М. Куліш. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 552 с.